

29. Результати парламентського моніторингу Лабораторії законодавчих ініціатив за 2012 сесійний рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.parliament.org.ua/index/php?action=news&ar_id=2246&as=0
30. Колюшин Е. Н. Конституционное (государственное) право России / Е. Н. Колюшин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1999. – 381 с.
31. Парламенты мира. – Спб. – М. : Интерпракс. – 1991. – 623 с.
32. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 №18-61 – VI станом на 09.06.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861> – 17
33. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини 2 статті 93 Конституції України (справа про позачерговий розгляд законопроектів) від 28.03.2001 № 2-рп/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
34. Сплени Габріель фон. Опис Буковини / Габріель фон Сплени ; [пер. з нім., передмова і коментар Огуя Д.О., Сайка М.М.]. – Чернівці: Рута, 1995. – 495 с.
35. Олійник А.С. Організаційно-правові питання забезпечення законодавчої діяльності в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / А.С. Олійник Київський ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1998. – 207 с.
36. Мацюк А.Р. Правнича природа законодавчих актів і методологічні та прикладні аспекти законотворчого процесу. – Вдосконалення законодавства України в сучасних умовах. / А.Р. Мацюк, П.Ф. Мартиненко, Є. А. Тихонова, А. П. Заєць. – Київ: Інститут зак-ва Верховної Ради України. – 1996. – Вип.1. – С. 83–87.
37. Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності // Віче. – 2015. – № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://viche.info>.

УДК 340.12

ФОРМА І ЗМІСТ У ПОНЯТТІ «ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ»

**Процюк І.В.,
д.ю.н., доцент**

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Поняття «форма державного правління» сформувалося у процесі суспільно-політичного розвитку й було відображено в результатах пізнавальної діяльності багатьох поколінь державознавців. Різноманіття поглядів стосовно його дефініції та змісту на сучасному етапі розвитку юридичної науки свідчить про гносеологічну проблемність та актуальність цього питання.

У статті пізнання вказаного державно-правового явища здійснено через призму таких вихідних філософських категорій, як «форма» і «зміст».

Ключові слова: форма державного правління, форма і зміст, форма держави.

Процюк І.В. / ФОРМА И СОДЕРЖАНИЕ В ПОНЯТИИ «ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВЛЕНИЯ» / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Понятие «форма государственного правления» сформировалось в процессе общественно-политического развития и было отражено в результатах исследовательской деятельности многих поколений государствоведов. Многообразие взглядов относительно его дефиниции и содержания на современном этапе развития юридической науки свидетельствует о гносеологической проблематичности и актуальности этого вопроса.

В статье исследование указанного государственно-правового явления осуществлено через призму таких основополагающих философских категорий, как «форма» и «содержание».

Ключевые слова: форма государственного правления, форма и содержание, форма государства.

Protsyuk I.V. / FORM AND CONTENT OF THE CONCEPT OF «FORM OF GOVERNMENT» / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

The article states that the concept of «form of government» formed in the process of socio-political development was also reflected in the learning of many generations derzhavoznavtsiv and diversity of views on its definition and content of legal science demonstrates its epistemological problematic and relevance.

The author focuses on the fact that historically the ancient Greeks emphasized the importance of form. Because the idea of the state is inseparable from its form, as indicated by the etymology of the term «form» – Eidos, the idea morfos. Later the ancient Greek tradition of thought in the study of forms of state developed in ancient Rome. «Forma dat esse rei» – «form provides a way of life» – the Roman jurists considered. The attention that between form and content, there is a dialectical interdependence, they act as even philosophical categories that serve to characterize the relationship between the way of organizing things and the actual material from which this thing is, and accordingly form is the moment of content, which in its development goes in content, and vice versa.

Research the term «form» is not only through the revelation of his dialectical interaction doubles category – «content», but through clarification of relations with other philosophical concepts with which the term «form» and «content» are in organic unity, namely the «essence – phenomenon», where the first – a combination of deep connections, relationships and domestic laws that determine the main features and trends of development of a financial system, and the second – the specific event or process properties that express external parties validity and constitute a form of display and detection of an essence. При цьому, явище як ціле має зміст і відповідну форму. And while the outside of the object, the form is a manifestation of the essence. It submits, adapted to the specific nature of the phenomenon or object.

The article focuses on the fact that the development of social relations in the political sphere lead to inconsistencies nature of the content and organization of state power that exist in the country traditional forms of government, and this leads to the need for allocation of a new form of government, the wording of the corresponding theoretical construct. In the state government allocated 2 sides – law (formal legal) submitted a set enshrined in the constitutions of volitional relations, and political, aimed at exploring the real historical life, which is a combination of real-willed relationships that find their expression in political practice.

The author also analyzes the form of the state, which is a system environment form of government, namely substantial load seen this phenomenon, its components and the relationships between them.

Key words: form of government, form and content, form of government.

Мета і завдання статті – проаналізувати такі категорії, як форма і зміст, і їх співвідношення в такому важливому для державознавства понятті, як «форма державного правління».

Поняття «форма державного правління» сформувалося у процесі суспільно-політичного розвитку й було відображено в результатах пізнавальної діяльності багатьох поколінь державознавців. Різноманіття поглядів стосовно його дефініції та змісту на сучасному етапі розвитку юридичної науки свідчить про гносеологічну проблемність та актуальність цього питання.

Поглиблене і ґрунтовне пізнання цього державно-правового явища доцільно здійснювати через призму вихідних філософських категорій, а саме «форма» і «зміст», які «віддзеркалюють взаємозв'язок двох сторін природної й соціальної реальності: певним чином упорядкованої сукупності елементів та процесів, що утворюють предмет або явище, тобто змісту, і способу існування й вираження цього змісту, його різних модифікацій, тобто форми. Поняття «форма» використовується також у значенні внутрішньої організації змісту, і в цьому значенні проблематика форми отримує подальший розвиток у категорії «структура» [36, с. 434].

Ще стародавні греки наголошували на значенні форми, оскільки сама ідея держави невіддільна від її форми, на що вказує етимологія терміна «форма» – ейдос, ідея, морфос. Традиції давньогрецької думки в дослідженні форм держави отримали свій розвиток й у Стародавньому Римі. «Forma dat esse rei» – «форма надає буття речі», – вважали римські юристи. Між формою і змістом існує діалектична взаємозалежність, вони виступають як парні філософські категорії, які служать для характеристики «відносин між способом організації речі і власне матеріалом, з якого ця річ складається» [23, с. 949]. Положення про те, що форма являє собою момент змісту, який у процесі свого розвитку переходить у зміст, і навпаки, вперше обґрунтував Г. Гегель. Виступаючи проти метафізичного відриву форми від змісту, він підкреслював: «При розгляді протилежності між формою й змістом істотно важливо не залишити поза увагою того, що зміст не безформний, а форма водночас і міститься в самому змісті, і становить собою дещо зовнішнє йому» [5, с. 298]. Підтверджуючи таке бачення, К. Маркс писав: «Форма позбавлена всілякої цінності, якщо вона не є формою змісту» [18, с. 159].

Філософська наука виявила низку важливих закономірностей, що характеризують взаємодію змісту й форми [3; 4; 20]. До їх числа, зокрема, належать: а) переважання змісту над формою; б) відносна стійкість форми, її самостійність щодо змісту; в) активна роль форми в розвитку змісту; г) сталість протиріччя, боротьба між формою і змістом; д) перехід змісту у форму й навпаки; е) множинність форм одного змісту.

Однак дослідження терміна «форма» потребує не тільки розкриття діалектичної взаємодії з його парною категорією – «змістом», а й з'ясування зв'язків з іншими філософськими поняттями, з якими термін «форма» і «зміст» перебувають в органічній єдності. Такими парними категоріями є «сутність – явище», де перше – це сукупність глибинних зв'язків, відносин і внутрішніх законів, що визначають основні риси й тенденції розвитку тієї чи іншої матеріальної системи, а друге – конкретні події чи властивості процесу, які виражають зовнішні сторони дійсності і являють собою форму прояву й виявлення певної сутності. Явище як ціле має зміст і відповідну форму. Будучи зовнішньою стороною предмета, форма є проявом сутності. Вона підкоряється, пристосовується до сутності певного явища чи предмета.

У процесі історичного розвитку держави настає момент, коли її нова якість (зміст і сутність) не вкладається в рамки старої форми. Тоді відбувається заміна останньої новим змістом, виникає нова форма, що є адекватною но-

вому змісту й відбиває її сутність. Але зміна старої форми держави відбувається лише в разі сформованості відповідних умов у суспільстві. І хоча спочатку змінюється зміст, а потім уже форма, не виключається можливість того, що нова форма може бути використана з метою збереження старого змісту. У цьому разі відбувається внутрішня трансформація самої форми, яка з метою пристосування до обслуговування старого змісту видозмінюється, і, навпаки, штучне використання старої форми для вираження нового, прогресивного змісту, підлаштування її під суб'єктивні потреби призводить до сповільнення процесів гармонійного розвитку всіх сфер суспільного життя, гальмування становлення нових суспільних відносин.

Вбачається, що розглядувані положення мають особливе значення не тільки для більш глибокого і всебічного розуміння змісту й сутності досліджуваного державно-правового явища, з'ясування його термінологічного еквівалента – саме «форма державного правління», а не «державне правління», яке іноді застосовується [26, с. 54], а й для окреслення класифікаційних рівнів, виділення нових різновидів форм державного правління й розуміння їхньої сутності. Так, розвиток суспільних відносин у політичній сфері, еволюція владних інститутів призводять до того, що зміст і сутність наявної в країні організації державної влади не відповідають уже визначеним, традиційним формам правління. Сутнісні, змістовні політико-правові ознаки конструкції влади, що виявляються в дедалі збільшуваній сукупності держав і свідчать про зміну її якості, яка вже не вміщається у звичні традиційні форми державно-владної організації, підтверджують потребу виділення нової форми правління, формулювання відповідної їй теоретичної конструкції, а значить, і конституційного закріплення для результативної, дієвої політичної практики.

У процесі історичного розвитку політична практика виявляє відповідність або невідповідність нової форми новому змісту, підтверджує або спростовує її ефективність, усталеність, у тому числі, для подолання можливих політичних криз, нової форми правління [31, с. 298] і сприяє подальшому суспільному розвитку завдяки ефективному функціонуванню державно-владних інститутів у цій формі. Окрім того, життєздатність нової форми правління підтверджується її поширенням, втіленням у конституційне законодавство й політико-правову практику не тільки молодих новостворених держав, які розвиваються, а й тих, які мають значний історично зумовлений політико-правовий досвід побудови й функціонування вищих органів державної влади.

Установлення нових сучасних форм державного правління, виявлення їхніх політико-правових ознак та особливостей повинно здійснюватися через призму історичного, теоретичного і практичного аспектів. Оскільки наукове дослідження державно-правових явищ (у нашому випадку – форми державного правління) не може обмежитися тільки вивченням їхнього стану на певний момент існування (тому що це призведе до втрати причинно-наслідкових зв'язків), то, спираючись на методологічний арсенал юридичних наук історичного циклу, ми маємо з'ясувати конкретну історичну практику виникнення й розвитку форм державного правління. Проте без логічної схеми ідеального образу цей розвиток являє собою хаотичне накопичення емпіричного матеріалу – не пов'язаних між собою й незалежних один від одного фактів, подій, ситуацій. Тому в пізнавальному процесі важливо теоретично осмислити поняття форми державного правління, починаючи з пізнання відповідної політико-правової практики через збирання й вивчення емпіричних фактів [35, с. 562].

Будь-яка фактична інформація про конкретну (одичну) подію або явище завжди фіксується в мові науки й тим самим має можливість стати загальним надбанням. Фактуальні пропозиції мови завжди містять у собі спеціальні терміни, зміст яких може бути зрозумілим лише в контексті

певної наукової теорії. Тому фактами будь-якої науки можуть бути лише дані, асимільовані певною теоретичною концепцією, які включені до системи наукового знання шляхом їх відбиття в понятійній системі певної теорії [37, с. 54]. Так, ті чи інші дані (результати аналізу, спостереження тощо) про форму державного правління стануть науковими фактами й будуть емпіричною базою для її дослідження, тільки коли будуть інтерпретовані відповідно до уявлення про форму державного правління (наприклад, як про елемент форми держави або в його широкому чи вузькому розумінні). При цьому інтерпретація й емпіричне дослідження здійснюються одночасно. Таким чином, зв'язок між теоретичним та емпіричним рівнями дослідження форми державного правління надзвичайно тісний. Розходження ж їх пов'язано з тим, що теорія фіксує більш-менш постійні (інваріантні) властивості й відносини об'єктів у поняттях і зв'язках між ними. Емпірія (факти) описує плинність, мінливість об'єктів, що пояснюється мінливістю їхніх кількісних характеристик і виступає базою, матеріалом для теоретичних узагальнень, установлення закономірностей державно-правової реальності.

Як справедливо стверджується в науці, форма державного правління – «це не просто теоретична абстрактна категорія науки, а той ключ, за допомогою якого ми можемо розібратися у значенні тієї чи іншої системи органів державної влади, встановленої конституцією відповідної держави» [12, с. 340].

Розглянемо юридично-соціологічний (точніше, юридично-політичний) підхід, запроваджений Г. Еллінеком на межі XIX–XX століть, підтриманий іншими правознавцями того часу, спочатку С. Котляревським [13, с. 8], а пізніше Й. Благожем [2]. Відповідно до нього форма правління кожної держави має дві сторони – правову (формальну, юридичну), представлену сукупністю «віддзеркалених у конституціях вольових відносин» [8, с. 632], і політичну, спрямовану на вивчення реального історичного життя, яка є сукупністю реальних вольових відносин, що знаходять свій прояв у політичній практиці. «Політична, за Г. Еллінеком, «як усе неправове в державі, не міцна й не визначена. Будучи залежною від конкретних державних відносин, вона сама невпинно змінюється» [8, с. 632]. Але, незважаючи на мінливість політичної форми, якість якої була підтверджена подальшою, соціально-політичною практикою, її треба вивчати у безпосередньому зв'язку з юридичною формою, оскільки правове регулювання суспільних відносин виявляється тим ефективніше, чим точніше воно виражає реальні процеси й потреби розвитку соціуму.

Отже, пізнавальна теоретична діяльність «має сенс як рух до практичного, як реалізація і втілення в ньому. У свою чергу практичне не мало би будь-якого раціонального змісту, коли б не здійснювало теоретичного, не містило в самому собі теоретичне як ціль, засіб і результат» [10, с. 314]. З огляду на це, слід виділити третій аспект, який лежить у практичній площині. Сучасне громадянське суспільство, на відміну від колишнього традиційного (станово-кастового) «з його релігійною легітимацією монархічної влади», де «проблема розриву формально-правової й реальної структури влади не поставала так гостро» [19, с. 190], такого недоліку не позбавлене. Історія нового часу свідчить, що демократичні принципи легітимації державної влади використовуються не тільки для обґрунтування її конституційних моделей, а й для відтворення позаконституційних, найчастіше неправових політико-практичних конструкцій. Через наявність значної кількості держав, де політико-практичний прояв форми державного правління перебуває поблизу її конституційної, формально-юридичної моделі, обмеження процесу дослідження форми державного правління лише на рівні її формально-догоматичного (позитивістського) аналізу, без урахування умов, особливостей і результатів реалізації теоретичних концепцій у конституційній практиці буде однобічним.

Методологічне значення єдності теоретичного і практичного в пізнанні форми державного правління зумовлено потребою комплексного дослідження її двох сторін – юридичної і політичної (фактичної). Оскільки динаміка політичного життя й соціально-практичні аспекти організації й реалізації державної влади є предметом вивчення насамперед політології [28; 29; 30] та політичної соціології [1; 39; 40], доцільно в межах даного дослідження зосередити увагу на питаннях у теоретичній площині з урахуванням історичного і практичного аспектів, що дасть змогу побудувати цілісне уявлення про форму правління сучасної держави як історично зумовленої політико-правової владної системи, яка зовнішньо віддзеркалює зміст і сутність держави й виявляється в його загальнотеоретичних, конституційних і політичних (практичних) моделях.

Теоретичного уточнення вимагають питання, пов'язані з виявленням місця й ролі форми державного правління в системі елементів форми держави. Більш ретельного наукового аналізу, осмислення й узагальнення потребують і питання, які не охоплюються усталеними традиційними схемами та уявленнями, а саме: а) категорія «форма державного правління», для визначення якої в сучасній юридичній літературі бракує однастайності; б) класифікація форм державного правління; в) установлення сутності і правових ознак сучасних різновидів форми державного правління, їх поняття, що на рівні дефінітивного формулювання в сучасних умовах вимагають суттєвого уточнення.

Безпосереднім системним середовищем форми державного правління є форма держави, а тому докладніше треба зупинитися на аналізі позицій науковців щодо змістового навантаження, цілісності й системності цього явища, а значить, і наявності його складових елементів та їх зв'язках.

Є декілька точок зору на форму держави. Так, одні науковці вважають, що форма держави в загальному плані розуміється як спосіб правління й державного устрою, у вузькому – тільки як форма правління [7, с. 18]. Позиція інших науковців полягає в тому, що форму держави вони визначають як організацію політичної влади в ній, узятую в єдності її трьох основних елементів: форми правління, державного устрою й політичного режиму. Цю думку поділяє В. Петров, який відзначає, що форма будь-якої держави виявляється, насамперед, в організації верховної влади в ній, тобто у формі правління, а організація інших органів державної влади (місцевих, виконавчих тощо) охоплюється поняттям «форма правління» лише тією мірою, якою в їх устрої виражається непохідний, первинний характер їх права на здійснення влади [24, с. 87]. На наш погляд, правильною є позиція стосовно того, що до форми правління не слід включати весь обсяг організації органів влади й управління, розмежовувати компетенцію між ними, як це іноді пропонується [16, с. 341], бо таке розширене поняття форми правління може призвести до отождолення його з поняттям «механізм держави».

«Не може й не повинно викликати сумнівів, – продовжує В. Петров, – включення до загального поняття «форма держави» тієї сторони її організації, що характеризує її територіальну й національно-державну структуру, тобто те, що у спеціальній літературі іменується формою державного устрою» [24, с. 107]. Третьою стороною форми держави вчений називає політичний режим як сукупність методів, що характеризують систему зв'язку державної влади з населенням, зміст політичних прав і свобод останнього, конкретний спосіб вираження демократії. У такому змісті поняття режиму є більш вузьким порівняно з формою держави і входить до неї як частина цілого, хоча, на відміну від двох елементів, має більшу автономію.

Не можна обійти увагою й позицію відомого російського теоретика В. Протасова з урахуванням того, що за формою завжди стоїть будь-яке явище, стверджує, що форма держави такою не є, бо цілісного явища вона не

становить: «...Безпідставно форму правління, форму державного устрою й політичний режим іменувати «елементами» форми держави, адже елемент – це завжди частина (функціональна одиниця) будь-якого цілого. Перелічені ж явища становлять собою хоча й основні, але дуже різно-рідні характеристики такої складної системи, як держава. Не випадково в теорії держави існує позиція, за якою політичний режим виноситься за межі форми держави. І треба відзначити, що такий підхід до істини ближчий» [25, с. 61].

Треба зазначити, що з часом погляди саме В. Петрова знайшли підтримку й серед певного кола науковців, оскільки вони віддзеркалюють форму держави як системну цілісність трьох елементів – форми державного правління, державного устрою й політичного режиму, які відбивають істотні ознаки держави як структурної територіальної й політичної організації суспільства. Про цілісність і системність форми держави свідчить і те, що можна виділити її види. Так, наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в юридичній науці закріпився поділ форм держави на монархічні, полікратичні (поліархічні) й сегментарні [21, с. 89; 22, с. 147; 38, с. 137]. Тому не вважаємо слушним твердження В. Протасова: «...коли звернутися до літератури, то можна помітити, що в ній ідеться про види форми правління, види форми державного устрою, види політичного режиму, але ніколи не йдеться про види форми держави» [25, с. 61].

Що ж до питання визнання політичного режиму третім елементом форми держави, то одні правники схилиються до того, що політичний режим характеризує не форму, а сутність держави [16, с. 342], інші – методи класового панування, й тому нібито не стосується форми держави [7, с. 17], треті сприймають його ширше порівняно з формою

останньої, бо цей режим «здійснюється не тільки органами держави, а за допомогою всієї системи диктатури класу» [27, с. 91].

У радянській науці переважав погляд про провідну роль політичного режиму стосовно форми правління й форми державного устрою: а) його ототожнювали з поняттям «форма держави в цілому» (при цьому форму правління й форму державного устрою вважали елементами або складниками режиму) [17, с. 5]; б) розуміли як основний показник політичного устрою країни [24, с. 111]; в) розглядали як синонім державного ладу [34, с. 479]. Більшість сучасних державознавців провідним елементом форми держави вважає форму державного правління [15, с. 12; 32, с. 21; 33, с. 5]. Зокрема, С. Серьогіна ґрунтовно проаналізувала уявлення про форму держави й дійшла висновку, що провідним елементом у системі елементів форми сучасної держави є форма правління, а структурними її елементами – «усі складові державного механізму» [32, с. 17]. На цьому фоні дисонує погляд О. В. Котюка, який першій віддає формі державного устрою [14, с. 133]. Не меншої уваги заслуговує й компромісна позиція Л. Каска, який виділяє динамічний елемент форми держави, втілений у політичному режимі, і статичний – у формах правління й державного устрою [9, с. 6]. Більш вдалим видається положення, запропоноване Д. Керимовим, про форму держави як явище з внутрішньою й зовнішньою формою [11, с. 133]. Внутрішня – відбиття змісту й сутності держави, зовнішня – віддзеркалення зовні її внутрішньої форми. При цьому політичний режим виконує функцію форми внутрішньої, а форми правління й державного устрою – зовнішньої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 560 с.
2. Новый философский словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Кн. дом, 2001. – 1224 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. – Т. 1. Наука логики. / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1974. – 452 с.
4. Маркс К. Дебаты шестого Рейнского ландтага (статья первая). Дебаты о свободе печати и об опубликовании протоколов сословного собрания / Маркс К., Энгельс Ф. // Сочинения. – Т. I., 1938. – С. 123–174.
5. Богданов Ю. А. Сущность и явление. / Ю. А. Богданов. – К. : Изд. АН УССР, 1962. – 232 с.
6. Вахтомин Н. К. О роли категории сущность и явление в познании / Н. К. Вахтомин. – М. : Изд. АН СРСР, 1963. – 222 с.
7. Минасян А. М. Категории содержания и формы / А. М. Минасян. – Ростов н / Д. : Изд. Рост. Ун-та, 1962. – 312 с.
8. Рабинович П. М. Основы заглавной теории права та держави : [навчальний посібник]. – 5-те вид., зі змін. / П. М. Рабинович. – К. : Атіка. – 2001. – 176 с.
9. Серьогіна С. Г. Проблеми наукового пізнання форм правління сучасних держав у контексті державно-правової реформи в Україні : матеріали наукової конференції «Конституція України – основа модернізації держави та суспільства» (21–22 червня 2001 р., Харків). – Харків : Право, 2001. – С. 298.
10. Сырых В. М. Теория государства и права : [учебник] / В. М. Сырых. – 2-е изд., стер. – М. : ЗАО «Юрид. Дом «Юстицинформ», 2002. – 591 с.
11. Честнов И. Л. Актуальные проблемы теории государства и права. Эпистемология государства и права как наука : [учебное пособие] / И. Л. Честнов. – С.-Пб. : СПб ВЭСЭП, 2004. – 64 с.
12. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : [учебник] : в 4 т. – Т. 1–2 / отв. ред. Б. А. Страшун. – М. : БЕК, 1996. – 318 с.
13. Котляревский С. А. Конституционное государство. Опыт политико-морфологического обзора. / С. А. Котляревский. – С.-Петербург : Изд. Г.Ф. Львовича, 1907. – 253 с.
14. Благож Й. Формы правления и права человека в буржуазных государствах / Й. Благож / общ. ред. и предисл. проф. В. А. Туманова. – М. : Юрид. лит.-ра, 1985. – 222 с.
15. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек; вступ. ст.: Козлихин И. Ю. – С.-Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 752 с.
16. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта плюс. – 2001. – 560 с.
17. Медушевский А. Н. Сравнительное конституционное право и политические институты : [курс лекций] / А. Н. Медушевский. – М. : ГУ ВШЭ, 2002. – 512 с.
18. Руденко В. Н. Прямая демократия: модели правления, конституционно-правовые институты / В. Н. Руденко ; Рос. акад. наук. Ур. отд-ние. Ин-т философии и права. – Екатеринбург : УрО РАН: Ин-т философии и права, 2003. – 474 с.
19. Рудич Ф. М. Политология : [підручник] / Ф. М. Рудич. – 3-тє вид., перероб., доп. – К. : Либідь, 2009. – 480 с.
20. Сааданбеков Ж. С. Современные политические тенденции в странах Центральной Азии в контексте авторитарной и демократической альтернатив : автореф. дис. ... д-ра полит. наук. – Алматы, 2002. – 52 с.
21. Бёрк Э. Правление, политика и общество / Эдмунд Бёрк ; [пер. с англ., сост., вступ. ст. и коммент. Л. Полякова] ; Ин-т социологии РАН. – М. : Канон-пресс-Ц; Кучково поле, 2001. – 478 с.
22. Шейнов В. П. Психология власти / В. П. Шейнов. – М. : Ось-89, 2003. – 525 с.
23. Щёкин Г. В. Теория социального управления : [монография] / Г. В. Щёкин. – К. : МАУП, 1996. – 408 с.
24. Денисов А. И. Сущность и формы государства / А. И. Денисов. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1960. – 65 с.
25. Петров В. С. Сущность содержания и форма государства / В. С. Петров. – Л. : Наука, 1971. – 163 с.
26. Лашин А. Г. Возникновение и развитие форм социалистического государства / А. Г. Лашин. – М. : Изд-во МГУ, 1965. – 134 с.
27. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства / В. Н. Протасов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Новый Юрист, 1999. – 240 с.

28. Морозова Л. А. Теория государства и права : [учебник] / Л. А. Морозова. – М. : Эксмо, 2007. – 288 с.
29. Мухаев Р. Т. Теория государства и права : [учебник для вузов] / Р. Т. Мухаев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 543 с.
30. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 1997. – 568 с.
31. Разин В. И. Политическая организация общества / В. И. Разин. – М. : Изд. МГУ, 1967. – 240 с.
32. Манов Г. Н. О понятии формы государства / Г. Н. Манов // Ученые записки Таджик. Ун-та. – 1956. – Т. II. – Вып. 4. – С. 4–7.
33. Стародубский Б. А. О классификации форм буржуазных государств / Б. А. Стародубский // Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. – 1964. – Вып. 4. – С. 479–480.
34. Кульков М. О. Теоретические проблемы типологии форм государства : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» [Электронный ресурс] / М.О. Кульков ; Волгоградский гос. ун-т. – Саратов, 2008. – Режим доступа : <http://www.sgar.ru/diss.shtml?all>
35. Сergyoga S. G. Форма правління як базова категорія державного будівництва / С. Г. Сergyoga // Державне будівництво та місцеве саморядування. – Х., 2003. – Вип. 6. – С. 21.
36. Симоновили Л. Р. Формы правления: история и современность : [учебное пособие] / Л. Р. Симоновили. – Фланта: МСПИ, 2007. – 280 с.
37. Котюк О. В. Загальна теорія держави і права : [навчальний посібник] / О. В. Котюк. – К. : Атіка, 2005. – 592 с.
38. Каск Л. И. Функции и структура государства / Л. И. Каск. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. – 64 с.
39. Керимов Д. А. Сущность общенародного государства / Д. А. Керимов // Вестник ЛГУ. – 1961. – № 23. – С. 133. – (Серия: Экономика, философия и право. Вып. 4).

УДК 34.05:342.1:34.06

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВОВЕДЕНИЕ: КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Червоненко В.В.,
соискатель кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения
Национальный университет «Одесская юридическая академия»

Статья посвящена определению методологического инструментария исследования сравнительного государственного права, предполагающего использование совокупности познавательных подходов, принципов, приемов, средств, составляющих его методологический аппарат, имеющий принципиальное значение для получения истинно научного знания в данной сфере. Особое внимание уделено методологическим концептуальным подходам, выступающим в качестве центрального звена методологии сравнительного государственного права. Среди основных методологических концептуальных подходов в методологии сравнительного государственного права выделены антропологический, потребностный, аксиологический, цивилизационный и формационный подходы.

Ключевые слова: юридическая наука, сравнительное государственное право, методология сравнительного государственного права, методологический инструментарий, концептуально-методологические подходы.

Червоненко В.В. / ПОРІВНЯЛЬНЕ ДЕРЖАВОЗНАВСТВО: КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ / Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Стаття присвячена визначенню методологічного інструментарію дослідження порівняльного державознавства, що передбачає використання сукупності пізнавальних підходів, принципів, прийомів, засобів, що складають його методологічний апарат, який має принципове значення для отримання істинно наукового знання у даній сфері. Велику увагу приділено методологічним концептуальним підходам, що виступають в якості центральної ланки методології порівняльного державознавства. Серед основних методологічних концептуальних підходів у методології порівняльного державознавства виділені антропологічний, потребний, аксиологічний, цивілізаційний і формаційний підходи.

Ключові слова: юридична наука, порівняльне державознавство, методологія порівняльного державознавства, методологічний інструментарій, методологічні концептуальні підходи.

Chervonenko V.V. / COMPARATIVE THEORY OF STATE: CONCEPTUAL METHODOLOGICAL APPROACHES / National University «Odessa Law Academy», Ukraine

The article is devoted to the definition of methodological tools of the comparative theory of state that involves the use of combined cognitive approaches, principles, methods and tools that make up its methodological apparatus, which has fundamental significance for getting true scientific knowledge in this area. Particular attention is paid to the methodological conceptual approaches, acting as a focal point of the methodology of comparative theory of state. Among the main methodological conceptual approaches of the methodology of comparative theory of state, there have been marked: anthropological, axiological, needed, civilizational and formational.

Key words: jurisprudence, comparative theory of state, methodology of the comparative theory of state, methodological tools, methodological conceptual approaches.

Первоначальной задачей юридических наук является определение методологического инструментария исследования своего научного объекта. Теоретическое исследование предполагает использование совокупности познавательных подходов, принципов, приемов, средств, составляющих методологический аппарат. Значение методологии состоит в том, что она выступает в качестве регулятивных принципов, правил, средств теоретической деятельности, направленной на получение истинно научного знания.

Потребность в осознании своего методологического инструментария, в его квалифицированном отборе, четком

определении процедур применения наблюдается в юридических науках очень явственно. Многие ученые-юристы высказывают неудовлетворенность нынешним состоянием исследовательского аппарата, его удручающей непродуктивностью, малопригодностью для решения задач реализации и развития отечественной юриспруденции.

В юридической науке разработкой теоретических основ сравнительного государственного права занимаются многие ученые, среди которых можно выделить Л. А. Голубеву, А. А. Тилле, А. Э. Чернокова, Г. В. Швецова, В. Е. Чиркина и др. Тем не менее, исследование различных параметров и